

Historie Domu u parku (1887 – 2010)

Jakub Huška

Olomouc 2014

Úvod

Příběh našeho domu je nerozlučně spojen s historií Nové Ulice. Hluboko v minulosti bychom se však s tímto názvem neselekali. Na dnešním katastrálním území existovalo několik obcí nebo spíše předměstských ulic, které ležely na významných cestách vedoucích z Olomouce na západ. Od počátku 16. století se tyto předměstské lokality souhrnně nazývaly Střední Předměstí. Při silnici počínající u litovelské městské brány (dnes konec Riegrovy ulice a ulice 8. května) a směřující na severozápad k Litovli a dále do Čech vzniklo v první polovině 15. století předměstí Vozovka (Wagendrüssel). Většina obyvatel Vozovky se živila zemědělstvím. V průběhu třicetileté války (1618 – 1648) byly však tyto předměstské části postiženy válečnými operacemi a ze strategických důvodů byly několikrát srovnány se zemí. V druhé polovině 17. století došlo k obnovení jejich zástavby. Nemnoho movitějších měšťanů a šlechticů využívalo zdejších polí a zahrad nejen jako zdroj zemědělských surovin, ale i jako místo pro skromná venkovská sídla, která byla využívána zejména v letních měsících k odpočinku a společenské reprezentaci.

Zásadním zlomem ve vývoji všech olomouckých předměstí bylo rozhodnutí císařovny Marie Terezie posílit pevnostní systém města. Za tímto účelem bylo nutné vytvořit cca 1 km široké předpolí pevnosti, které by bylo prosté kamenných nebo masivnějších staveb. Z těchto důvodů byly vojenským erárem vykoupeny pozemky pod většinou domů Středního Předměstí a domy byly následně strženy. Zdejší obyvatelstvo se buď přestěhovalo do Olomouce, nebo se usídlilo v předměstských obcích, které byly posunuty dál od města – Nová Střední Ulice (dnes střední část ulice I. P. Pavlova s centrem u kostela Panny Marie Pomocné) a Nová Zelená Ulice (dnes střední část Brněnské). Tím na dlouhých 120 let zaniká osídlení kolem silnice k Litovli.

Sjednocení západních předměstských částí do dvou homogenních lokalit vedlo k tomu, že se pro ně postupně začalo užívat zkráceného pojmenování „*Die neue Gasse*“ či pouze „*Neugasse*“. Komplikací pro obyvatele žijící v nejbližším okolí Olomouce, respektive olomoucké pevnosti byla i stavební omezení, která dovozovala stavět pouze nízké a jednoduché přízemní domy hlavně z nepálených cihel. Počátkem 19. století byla dále zpřísněna stavební uzávěra zavedením tzv. demoličního reversu. Každý, kdo si chtěl postavit obytný dům nebo hospodářskou budovu, musel podepsat tuto listinu, kterou se zavazoval, že na příkaz armády na vlastní náklady do čtyř týdnů svou stavbu odstraní. Dlouho tudíž jedinou stavbou v jihozápadním směru od Olomouce byl Rudolfův a Johannův park vzniklý ve 20. letech 19. století z popudu olomouckého arcibiskupa a rakouského arcivévodě Rudolfa Jana (1788 – 1831). Ten mimo jiné stál u počátků Rudolfových hutí později známých též jako Vítkovické železářny. Tento park ležící na katastrálním území města Olomouce tvořil hranici mezi městem a obcí Nová Ulice (od roku 1848 politicky samosprávnou obcí).

Vojensko-administrativní překážky zabraňovaly až do zrušení olomoucké pevnosti urbanistickému rozvoji nejen Nové Ulice, ale i samotné Olomouce. V průběhu druhé poloviny 19. století sílily hlasy volající po odstranění pevnostního opevnění a uvolnění výstavby v nejbližším okolí historického centra. Nejprve došlo na bourání bran. Litovelská brána byla srovnána se zemí v roce 1882. K definitivnímu zrušení olomoucké pevnosti došlo až v roce 1886 a s tím skončila i omezení spojené s demoličním reversem.

Právě počátkem 80. let 19. století počíná rozvoj obce Nová Ulice, která, jak už bylo uvedeno, se do té doby rozkládala výhradně kolem císařské silnice vedoucí z Olomouce do Prostějova a dál do Vídně. Existoval zde proslulý zájezdní hostinec U černého orla, který byl dlouho jediným podobným zařízením na Nové Ulici. Zbourání litovelské brány znamenalo zlepšení komunikačního přístupu do města. Předtím byla hlavním vstupem pro

příchozí

ze západu Střední nebo jinak nazývaná Terežská brána. V důsledku probourání litovelské brány byla vybudována ulice nesoucí název Stromořadí (Allestrasse, dnešní Palackého ulice) navazující na rohu Dolní Fröhlichové (dnes Krapkova ulice) na císařskou silnici. Tato významná komunikace spojovala Olomouc s Vídní a Prahou. Vedla od jihozápadu přes Novou Ulici (dnes ulice I. P. Pavlova), třídu Korunního prince Rudolfa (dnes Wolkerova ulice) a na rohu této a Dolní Fröhlichovy byla křižovatka s odbočkou k Terežské bráně, resp. do Olomouce. Odtud pak cesta do Prahy pokračovala po Dolní Fröhlichově podél parku a poté probíhala Horní Fröhlichovou (dnes Litovelská ulice) k Litovli (viz příloha 1). To dosvědčuje, že náš dům byl postaven na velmi lukrativní křižovatce císařské silnice. Význam této lokality ještě umocnilo vybudování železniční tratě z Olomouce do Senice na Hané v roce 1883, která byla později prodloužena až do Prostějova.

Johann a Amálie Englischovi (1879 – 1910)

Budoucího významu této lokality si byl určitě vědom i restaurátor Johann Englisch (1839 – 1893) první majitel a stavitel Domu u parku. 19. října 1879, několik let před samotným zbořením litovelské brány, kupuje pozemky (č. 419, 419/1, 420/1, 420/2, 420/3, 433/3) a stavební parcely (č. 106/1, 106/2, 106/3, 105, 153 a 179), na nichž byl později dům postaven. Kvůli stavebním omezením postavil na pozemcích číslo 419 a 420 pouze pivnici (Schankhäuser) s krytou kuželovou dráhou a proskleným pavilonem (Glashaus), vše z hrázděného zdiva, aby tak vyhověl dosud přísným požadavkům armády. Musel samozřejmě podepsat demoliční revers (30. září 1881) a složit zástavu v hodnotě 207 zlatých. Tuto nejstarší budovu můžeme vidět na regulačním plánu stavitele Karla Starého z roku 1883 (viz příloha č. 2).

Englichova venkovská restaurace, kolem níž dosud nestála žádná rozsáhlá zástavba, byla zejména v letních měsících využívána k menším či větším společenským akcím olomouckých měšťanů. Z těch významných jmenujme například slavnosti rozloučení olomouckých důstojníků a nejvýznamnějších německých spolků s velitelem zdejší posádky plukovníkem rytířem Johannem von Neuwirth z července 1886. U této příležitosti byla zahrada restaurace ozdobena lampiony a hudební doprovod zajišťovala vojenská kapela, která hrála mimo jiné u této příležitosti zkomponovaný Neuwirthův pochod. Odcházející velitel obdržel od svých podřízených mnoho darů. Jak uváděla novinová zpráva, v pozdějších hodinách se do oficiálního programu vmísilo také mnoho „divokosti“. Vše bylo korunováno ohňostrojem, který zakončil tuto část zahradní slavnosti. Účastníci této oslavy se pak za zvuku vojenské zvonkohry a lampionového průvodu odebrali do Kafé Hirsch na Horním náměstí. Kromě toho se zde konaly menší reprezentativní akce německých měšťanských spolků. Několikrát se zde sešli členové olomouckého Mužského pěveckého spolku (Männergesangverein) nebo zde starosta Olomouce uvítal představitele brněnských německých spolků.

Kromě schůzí německých spolků zde probíhala i shromáždění českých organizací. V roce 1885 se v Englischově restauraci konalo setkání, na němž vystoupil významný český liberálně-konzervativní politik František Ladislav Rieger (1818 – 1903). U této příležitosti byl přednesen požadavek na výstavbu českého Národního domu v Olomouci. Až do počátku 20. století však české spolky své akce konaly spíše v blízkém hostinci U města Prahy (dnes pošta na rohu Tř. Svornosti a Litovelské ulice; do roku 2006 zde bylo kino Lípa).

Zdá se však, že v této době ne všichni hosté hodnotili úroveň této zahradní restaurace kladně. Kupříkladu v olomouckých novinách Die Neue Zeit z července 1882 nacházíme článek o výletě členů

německého tělovýchovného spolku Turnverein, tzv. turnerů, kteří se po cvičení v přírodě uchýlili do Englischovy restaurace. Autor novinového článku si stěžoval na to, že útulnost tohoto podniku byla upozaděna konáním samozvané hudební produkce a doporučoval majiteli restaurace, aby takové zábavy netrpěl, jinak se může stát, že počet jeho hostů klesne k nule. Opusťme nyní však na chvíli venkovské pohostinství Johanna Englische a seznamme se blíže se samotným Johannem a jeho rodinou.

Johann se narodil 25. května 1839 v Šumperku jako šesté dítě Josefa Aloise a Františky Englischových. Jeho otec byl rolníkem a vlastnil zemědělskou usedlost č. p. 271 na předměstí Šumperka (dnes ulice Slovanská). Englischovi sem přišli na konci 20. let

19. století z Břidličné, kde byl Johannův děd Franz Englisch dědičným rychtářem, což býval jeden z nejmocnějších a nejbohatších rolníků na vsi. Do Olomouce se odstěhoval nejspíš někdy před rokem 1868. Jedním z hlavních důvodů, proč právě do Olomouce, byl nejpravděpodobněji ten, že zde žil už jeho starší bratr Josef Englisch (nar. 1831). Josef byl obchodníkem (*Spezereiwarenhändler*) a v roce 1867 zakoupil za 31 000 rakouský zlatých dům na rohu Dolního náměstí a Dolní Ulice (dnešní Lafayettova) č. p. 51/38. Úspěšně se prosazoval i ve zdejší lokální politice. V letech 1880 až 1892 byl členem obecního výboru. S tehdejší politikou byl úzce svázán i spolkový život. Josef Englisch byl významným členem německého tělovýchovného spolku Turnverein a stál také u zrodu Gewerbe-Verein des Olmützer Handelskammerbezirkes (Živnostenský spolek obvodu olomoucké obchodní komory). Můžeme pouze spekulovat, zdali pozice jeho staršího bratra neulehčila Johannovi Englischovi získání důležitých informací o budoucích plánech rozvoje města nebo případně neusnadnila jednání o koupi pozemků na Nové Ulici.

Johann Englisch se na rozdíl od svého bratra aktivně do zdejšího politického života nezapojil. O jeho spolkových aktivitách toho moc nevíme, ale zdá se, že byl váženým členem olomoucké měšťanské společnosti. S ohledem na své podnikatelské aktivity v blízkosti Johannova parku nás nepřekvapí, že byl aktivním členem spolku pro zvelebování olomouckých parků, tzv. Die Gesellschaft der Parkfreunde. Na jeho renomé ve zdejší středostavovské společnosti poukazuje i skutečnost, že byl v průběhu 70. a počátkem 80. let kontinuálně volen do poroty olomouckého krajského soudu.

Kromě bratrovy pomoci se mohl spolehnout i na rodinu své manželky, resp. její finanční zázemí. V devětatdacetiletých letech si Johann Englisch vzal o sedm let mladší Amálii Prosser (1846 - 1929), adoptivní dceru vdovy Josefíny Grieblerové. Amálie se narodila do rodiny knížecího bednářského mistra Ignáce a Amálie Prosserů z Moravské Třebové. Josefína Grieblerová byla Amálinou tetou z matčiny strany. Adoptovala svou neteř kvůli tomu, že sama neměla v důsledku pozdního sňatku a brzké smrti manžela žádné potomky. Josefína zdědila po svém choťi právozářecný dům č. p. 206/2 v Michalské ulici v hodnotě 22 000 rakouských zlatých. Adopce tedy měla zajistit její neteři majetek, který mohla nabídnout svému budoucímu manželovi jako věno.

Johann Englisch a Amálie Prosser byli oddáni ve farním kostele sv. Michala 18. srpna 1868. Mladý manželský pár bydlel v již jmenovaném domě č. p. 206/2. V přízemí tohoto domu provozoval Johanna Englisch hostinec s výčepem plzeňského piva, rakouských vín a se stolními hrami. Historie tohoto domu a také zdejšího výčepu sahá přinejmenším do 15. století. Do hostince se na rozdíl od současnosti nevcházelo ze Ztracené, ale z Michalské ulice. Od 80. let ho Johann Englisch nevedl sám, ale podnik pronajímал různým zdejším hostinským. V 90. letech nesl hostinec název Erste Pilsner Bierhalle a od počátků 20. století se mu říkalo U Brejníka nebo U Englischů. U Brejníka proto, že v té době byla restaurace propachtována Johannu

Brejníkoví. Posledním nájemcem za doby, kdy dům vlastnila rodina Englischů byl Julius Baumgarten. Poté, co se rodina Englischů dostala do finanční tísně, byl dům i s hostincem prodán jejímu největšímu věřiteli Olomoucké spořitelně (Olmützer Sparkasse). Asi od roku 1997 zde existuje restaurace U Kejklíře.

Johann s Amálií měli pět dětí – dva syny Artura (nar. 1869) a Johanna (nar. 1871) a tři dcery Amálii (nar. 1873), Josefínu (nar. 1875) a nejmladší Hedwigu (nar. 1888). Oba synové následovali profesní dráhu svého otce. Nejstarší Artur nejprve vedl od počátku 90. let v době otcovy nemoci restauraci v Domě u parku a od roku 1894 odešel do hlavního města Uherského království Budapeště, kde pracoval jako číšník. Další zprávy o něm nemáme. Naopak mladší Johann zůstal v Olomouci. Od roku 1902 krátce vedl restauraci své matky v Domě u parku. Po skončení 1. světové války se s ním setkáváme jako s nájemcem hostince v Lafayettově ulici č. p. 9. V této době si také počestil jméno na Jana Engliše. Později na konci 30. let provozoval restauraci ve stejné ulici v domě č. p. 10 (dnes Rockstar Café & Bar).

S výjimkou Josefíny jsou osudy zbývajících dcer neznámy. Josefína se v roce 1895 ve dvaceti letech provdala za o sedm let staršího drogistu Huga Przerovského z dolnorakouského St. Pöltenu. Rodina Przerovských pocházela z města Brumova poblíž Valašských Klobouků. Na svatbu Josefíny a Huga přijel z Brna rovněž i Hugův strýc významný moravský liberální politik a právník Adolf Promber (1843 – 1899). Jeho účast na oddavkách svého synovce vzbudila pozornost i u zdejších německých novinářů. Josefína se pak po svatbě přestěhovala za svým manželem do St. Pöltenu.

Podle sčítání lidu z roku 1880 víme, že domácnost Englischových v domě na ulici Michalská byla tvořena kromě samotné rodiny Johanna Englische dalšími jedenácti osobami. Šlo převážně o lidi spjaté s provozováním hostince, tj. dva číšníci, pohostinský učeň, nádeník, kuchařka, dvě pomocnice v hostinci, pomocnice v kuchyni a k tomu tři služky, které se staraly nejspíš pouze o samotnou domácnost. U maloživnostníků, jakým byl i náš Johann Englisch, bylo tehdy obvyklé, že zaměstnanci žili v domácnosti svého zaměstnavatele. V rodině se hovořilo německým jazykem, pouze dvě osoby uváděly jako obcovací řeč „*slavisch*“, pod čímž si můžeme představit nejspíš hanácké nářečí. V domě ještě žila adoptivní matka Josefína Greisler. V ostatních částech domu žili další nájemníci.

Jak už bylo výše uvedeno, od konce 70. let provozoval Johann Englisch na Nové Ulici zahradní restauraci. V roce 1881 kupuje pozemky pod touto restaurací. V době platnosti demoličního reversu nemohl Johann Englisch uvažovat o výstavbě honosnější restaurace či jiné budovy. V průběhu první poloviny 80. let ovšem již zastupitelstvo Nové Ulice začalo plánovat budoucí rozvoj této části obce. Uvažovalo se o tom, že by v blízkosti nově vzniklé ulice Stromořadí a železniční trati byla vybudována vilová čtvrť („*cottage-viertel*“). Obdobný cíl měl taktéž německý spolek Pokrok (Fortschritt) z Nové Ulice, v jehož statutu bylo uvedeno, že „*spolek usiluje v teritoriu Nová Ulice o: vybudování vzhledných stavebních míst, vytvoření zdravějších obydlí se zahradami, zavedení společného osvětlení a kanalisace, vytvoření místa odpovídajícího svým účelem potřebám chodců stejně jako požadavku na veřejné ulice a náměstí osázené stromy*“.

Všechny tyto záměry směřovaly k tomu, aby v této lokalitě vznikla moderní vilová čtvrť podle soudobých parametrů a vkusu. Vzory byly hledány hlavně ve vilových čtvrtích císařské Vídně. Ke konkrétní realizaci těchto plánů došlo až z popudu Spořitelního a založenského (úvěrového) konsorcia Všeobecného rakouského spolku úředníků v Olomouci (Spar- und Vorschussconsorcium des I. allgem. österr. Beamtenvereines). To zadalo v roce 1882 českému architektu a staviteli Karlu Starému (1843 – 1929) vypracovat urbanistický plán této lokality. Sám Starý si zde v roce 1885 postavil svou rodinnou vilu (dnes

Litovelská č. p. 7). Konečně v roce 1886 konsorcium koupilo od novoulické obce větší díl stavebních pozemků v blízkosti dnešního nádraží Olomouc město, kde posléze začala podle urbanistického plánu vznikat nová čtvrť. Ta získala své jméno Úřednická či Úřední čtvrť (Beamtenviertel) podle realizátora tohoto stavebního projektu.

Právě v době, kdy bylo v nejvyšších vládních a armádních kruzích jednáno o zrušení olomoucké pevnosti a poté co Karl Starý vypracoval urbanistický projekt, se rozhodl Johann Englisch postavit na základě návrhu Franze Langera na svých pozemcích trojpodlažní palácový obytný dům s restaurací v přízemí. V březnu 1887 požádal novoulickou obec o stavební povolení. Ta neměla žádných výhrad a vydala příslušný výnos. Situace se ovšem záhy zkomplikovala, když se proti tomuto rozhodnutí vehementně ohradilo město Olomouc a podalo proti němu odvolání. Olomoucké samosprávě vadilo na Langrově projektu hlavně to, že nerespektoval budoucí směr ulice Stromořadí, neboť fronta domu nešla s ulicí rovnoběžně, nýbrž byla mírně lichoběžná. Englisch se pak v létě obrátil s žádostí o nový projekt na Emila Schnizera von Lindenstamm (1857 – 1921), rodáka ze slovenské Nitry. Od září 1887 do jara 1888 podle něj dokončil Franz Langer novostavbu dvoupatrového domu. V přízemí byla restaurace, jejíž součástí se v zadní části stal prosklený Glas-Salon, další dvě patra byla obytná. Symetrické hlavní průčelí se zvýrazněnou osovou partií čerpalo z renesance s manýristickými detaily. U novostavby stály rovněž i hospodářské budovy, které ještě dokreslovaly zdejší venkovský kolorit. V nich byl ustájen nevelký počet hospodářský zvířat – kůň, kozy, krávy a prasata a na dvoře byly dokonce dvě desítky včelích úlů. Ve vyšších podlažích domu bylo několik nájemních bytů. Připomeňme si nyní některé z jejich obyvatel.

Podle sčítání lidu z roku 1890 žilo v celém domě 30 osob v sedmi domácnostech/bytech. Samotný majitel domu Johann Englisch se svou manželkou Amálií však zde nežil. Nadále bydleli ve svém olomouckém domě v Michalské ulici. Funkcí správce domu a vedoucího restaurace vykonával Johannův nejstarší syn Artur. Dále zde žili živnostníci jako hostinský Wenzel Wikopal, obchodnice s ovocem Františka Jahnová a početná rodina stavitele Franze Langera, který byl autorem již zmíněného projektu Englischova domu. Langer postavil v průběhu 90. let 19. století v Úřednické čtvrti několik honosných vil. Jednou z nich byl jeho vlastní barokizující dům z let 1894 – 1895 (dnešní ul. Mozartova č. p. 6).

Ostatní nájemci byli středně zámožní lidé z řad inteligence. Bydlel zde vrchní inženýr u dráhy Leo Weber se svou manželkou a služkou. Dále bychom tu našli malou domácnost Moritze Reinigera (1855 – 1913), profesora židovského náboženství na olomoucké měšťanské škole. I další byt byl obýván učitelskou rodinou, a to rodinou profesora Emila Seysse (1841 – 1920). Seyss se narodil ve městě Jaroslav v Haliči. Nejprve učil na gymnáziu ve Vilachu v Korutanech, kde poznal i svou budoucí manželku Augustu. Odtud se rodina v roce 1882 přestěhovala do Jihlavy. Seyssova kariéra vrcholila v roce 1889, kdy byl jmenován ředitelem německého státního gymnázia v Olomouci. V roce 1907 přesídlila rodina do Vídně, kde později Emil Seyss umírá.

Rodinu profesora Seysse nechvalně proslavil jeho nejmladší syn Artur Seyss-Inquart (1892 – 1946, viz příloha č. 3). Studoval na gymnáziu v Olomouci a po odchodu rodiny do Vídně studoval práva na zdejší univerzitě. Během 1. světové války sloužil v rakousko-uherské armádě, kde dosáhl hodnosti podplukovníka v záloze. Od roku 1921 vykonával advokátní praxi. Od počátku 20. let byl činný i v politice první rakouské republiky. Ve 30. letech se jeho politická kariéra úspěšně rozvíjela. Artur Seyss-Inquart se v této době angažoval v rakouských organizacích, které měly velmi blízko k národně-socialistickému hnutí a německé straně NSDAP. V roce 1938 nakonec vstupuje do této strany a stává se její vůdčí osobností v Rakousku. V březnu téhož roku na naléhání Adolfa Hitlera musel tehdejší rakouský ministerský předseda jmenovat Seyss-Inquarta ministrem vnitra. Krátce na to pod tlakem hitlerovského Německa musel odstoupit samotný rakouský předseda vlády a

novým premiérem byl ustanoven právě Seyss-Inquart. Jen o dva dny později vyhláší tzv. Anšlus Rakouska, tj. připojení této země k hitlerovskému Německu. Poté se stává říšským ministrem bez portfeje a vstupuje rovněž do elitní SS, kde dosáhl hodnosti SS-Obergruppenführer. V období 2. světové války vykonával funkci říšského komisaře v obsazeném Nizozemí, kde byl zodpovědný za deportace zdejších Židů (asi 100 000) a organizaci nucených prací. Ve své poslední vůli z dubna 1945 jmenoval Adolf Hitler Seyss-Inquarta dokonce ministrem zahraničí. Po skončení války byl souzen norimberským soudním tribunálem, který ho za válečné zločiny odsoudil k trestu oběšením. Akt byl vykonán 16. října 1946.

Podle sčítání z roku 1900 měl Dům u parku téměř stejný počet obyvatel. Tehdy zde bydlelo 25 osob. Snížil se ovšem počet bytů, lépe řečeno domácností. Místo sedmi bytů v roce 1890 zde na počátku nového století bylo evidováno už jen pět domácností. Kromě toho pozorujeme, že během jedné dekády se velmi proměnilo složení zdejších nájemníků. V domě zůstala pouze rodina židovského učitele Moritze Reinigera a ostatní lidé se sem v průběhu 90. let přestěhovali.

Do domu u parku se nastěhovala i rodina majitelů v čele s už ovdovělou třiapadesátiletou Amálií Englischovou. V jejich domácnosti žila kuchařka třicetiletá Hermína Daniel původem z Boskovicka a šestnáctiletá Paulina Ott, která byla prodavačkou v obchodě s tabákem Amálie Englischové, jenž se nacházel v domě č. 132 na ulici Stromořadí (dnes hostinec U Fleka). Vdova po Johannu Englischovi nadále v přízemí domu provozovala restauraci. Tu vedl na počátku 20. století Jakob Meixner (nar. 1854) původem z Holešova, který rovněž v domě bydlel se svou početnou rodinou. Dále tu přebýval major rakousko-uherské armády Ernst Juch se svou manželkou a služkou. Nakonec posledními novými nájemníky byla židovská rodina Davida Adolfa Grätzera. S touto rodinou, jak níže uvidíme, byly spojeny další osudy Domu u parku.

V čase, kdy se uskutečnilo sčítání lidu, byla už víc než sedm let majitelkou Domu u parku vdova po Johannu Englischovi Amálie. Její manžel umírá ve čtyřiapadesáti letech v září 1893 v Luhačovicích, kde podstupoval léčebnou kúru. Podle lékařského ohledání byla příčinou skonu srdeční vada. Víme, že byl minimálně od konce roku 1890 těžce nemocen, kvůli čemuž nemohl plnohodnotně vést svou restauraci. Možná z těchto důvodů pronajal restauraci jistému Emanuelovi Krejčíkovi, který ji vedl jen do srpna 1892, kdy ji opět provozoval sám Johann Englisch.

Samotný Englischovův pohřeb nám opět dokazuje jaké vážnosti a respektu si tato rodina v Olomouci vydobyla. Poté, co farář od sv. Michala požehnal v domě na Michalské ulici tělo nebožtíka a rakev ozdobena skvostnými smutečními věnci byla naložena na vůz pohřebního spolku Pietas, vydal se za vozem, jak psaly zdejší noviny, impozantní pohřební průvod. V jeho popředí šli členové pohřebního spolku nesoucí věnce, následováni duchovními z kapucínského kláštera a od sv. Michala. Za rakví kráčeli truchlící členové rodiny a velký počet smutečních hostí. Průvod se přes Horní náměstí a ulici Terezkou (dnes ulici Pavelčákovou) dostal na císařskou silnici (dnes Havlíčkova) vedoucí k městskému hřbitovu (dnes výstaviště Flora), kde byla rakev uložena do rodinné hrobky.

Po smrti manžela, konkrétně v březnu 1896, se Amálie rozhodla restauraci v Domě u parku opět pronajmout, a to Floriánu Fleischerovi, který předtím pracoval jako číšník ve významných olomouckých hotelích Goliath a Lauer na Horním náměstí. Víme rovněž, že přípravnou zdejších pokrmů měla na starosti jeho žena a k pití se nabízel plzeňský a dolanský březňák nebo rakouská a uherská vína. Hudební program obstarávala v letních měsících vojenská kapela 93. pěšího regimentu.

Na základě projektu architekta Jacoba Gartnera (1861 – 1921) se Amálie Englischová v roce 1896 rozhodla přistavět k dosavadnímu obytnému domu dvorní křídlo s reprezentativním společenským a divadelním sálem, a zvýšit tak atraktivnost zdejší restaurace. Podsálí bylo projektováno jako moderní železobetonová konstrukce s předpokládaným komerčním využitím. Kromě toho byla v zahradě nově postavena kuželová dráha. Během března a dubna téhož roku byl starý sál stržen a na podzim byl dokončen nový. Stavební práce prováděla firma Aulegk und Zapletal.

Autor návrhu Jakob Gartner byl židovského původu (narodil se v Prostějově) a před 1. světovou válkou patřil k významným rakouským architektům. V Olomouci projektoval několik zajímavých staveb, z nichž jmenujme především olomouckou synagogu postavenou v letech 1895 až 1897 v historizujícím, tzv. maursko-orientálním stylu (dnes parkoviště na Palachově náměstí). Další sakrální stavby pro židovské obce zbudoval v dalších moravských, slezských a rakouských městech – synagogy v Hlohovci (1890), Trnavě (1891), Vídni (1891), Holešově (1891 – 1893), Opavě (1892 – 1896), Přerově (1898), Vídni-Simmeringu (1898 – 1899), Vídni-Brigittenau (1899 – 1901), Bohumíně (1899 – 1901), Prostějově (1895 – 1897), Vídni-Margaretenu (1899 – 1901) a nakonec v Kroměříži (1909 – 1910). Bohužel mnoho z těchto staveb bylo zničeno během vlády nacistického režimu. Takový osud potkal i olomouckou synagogu, která byla v březnu 1939 vypálena a posléze stržena. Dále v roce 1894 – 1899 navrhl budovu Ústavu pro vzdělávání dívek hraběte Pöttingena v Olomouci.

Kromě těchto veřejných staveb se Gartner v Olomouci podílel na stavbě soukromých domů. Zmíňme zejména vilu (dnes ul. Vídeňská č. p. 2) majitele novoulické sladovny a dlouholetého předsedy místní židovské náboženské obce Eduarda Hamburgera (1834 – 1901). Další nájemní domy a vily postavil ve spolupráci se stavitelem Moritzem Fischerem na dnešní Masarykově třídě a Vídeňské ulici.

Po Floriánu Fleischerovi provozoval od roku 1898 Englischovou restauraci Karel Strnad, který předtím vedl restaurace v *Grandhotelu* a hotelu *Radecky* v Brně a důstojnického kasina ve Lvově. Strnad ohlásil převzetí Englischovy restaurace v olomouckých novinách. Z reklamy se mimo jiné dovídáme něco málo o tom, na co se mohli návštěvníci těšit: „*čepovati se bude vedle vína nejlepšího tu- i cizozemského znamenitý břežňák z pivovaru právovárečných měšťanů v Olomouci, a doporučuji též známou dobrou vídeňskou kuchyni co nejvřeleji.*“

Po Strnadovi hospodu po několik let provozoval už zmíněný Jakob Meixner a po něm ji krátce vedl Amáliin syn Johann. Od února 1906 byla restaurace propachtována karvinskému pivovaru Heinricha hraběte Larisch-Mönnicha (1850 – 1918). Členové této slezské rodiny patřili v 19. a v 1. polovině 20. století k významným slezským podnikatelům. Kromě potravinářského průmyslu byli rovněž aktivní v těžbě černého uhlí. Vlastnili v ostravsko-karvinské oblasti několik dolů. Dále podnikali v koksárenském a chemickém odvětví. Někteří členové tohoto rodu dosáhli i vysokých politických postů.

Poté, co byla Englischova restaurace pronajata karvinskému pivovaru, nesl podnik název Karvinská pivnice (*Die Karwiner Bierhall*). Jejím vedoucím byl vídeňský restaurátér Viktor Gruber. Návštěvníkům byly k občerstvení nabízeny jak karvinská piva značky Kaiserbier nebo Granatbräu, tak i Pilsner Urquell a dolnorakouská vína. K jídlu byla podávána tzv. vídeňská kuchyně, což byly pokrmy z různých koutů Rakouska-Uherska.

Englichova restaurace byla od doby, kdy byl postaven náš Dům u parku, vyhledávanou destinací nejen pro milovníky dobrého piva, vína, místní kuchyně či kuželek, ale rovněž místem s bohatým společenským a kulturním životem. Na základě novinových zpráv můžeme sledovat, jaké kulturní události se zde konaly, a které

spolky ji využívaly pro své schůze a slavnosti. Velmi často zde o sobotách probíhaly koncerty místních vojenských kapel. Ještě před výstavbou nového reprezentačního sálu se v restauraci několikrát do roka konalo vystoupení kočovných divadelních společností. Kupříkladu v červenci 1892 zde účinkovala společnost hudebního komika Josefa Steidlera (1846 – 1923, viz příloha) z Vídně. Šlo spíše o lidovou zábavu a kabaret, kdy diváky kromě lidových písní a krátkých hereckých etud bavili další členové Steidlerova ansámbly – břichomluvec, mimik a další obratní umělci. V roce 1906 zde dokonce sídlilo stálé německé lidové divadlo nesoucí název Deutsches Volkstheater, které mělo v plánu uvádět prostší divadelní kusy, frašky, veselohry a zpěvohry. Bohužel nic bližšího o jeho další existenci nevíme.

Kromě toho zde různé, převážně německé, spolky z Nové Ulice a Olomouce pořádaly schůze a taneční zábavy. Už výše zmíněný spolek novoulický zvaný Pokrok (Fortschritt) u Englischů na počátku 90. let 19. století organizoval nejedno shromáždění či taneční zábavu. Například v říjnu 1896 se u příležitosti otevření nově vystavěného sálu uskutečnil taneční věneček tohoto spolku. Občas se v zdejších prostorách odbývaly taneční večery stolní společnosti Fidelio. Na všech těchto akcích hrály obvykle vojenské kapely z olomoucké posádky.

S Englischovu restaurací jsou rovněž spjaty dějiny cyklistického sportu v Olomouci. Místní První olomoucký cyklistický klub (I. Olmützer Radfahrerclub) právě zde, až do vybudování cyklistické dráhy, často konal své schůze a sportovní podniky. V roce 1896 byl na Litoveské ulici zorganizován cyklistický závod a při startovní čáře vznikla dokonce i provizorní tribuna pro diváky. Po skončení závodu se jeho účastníci přesunuli do blízké restaurace, kde byli dekorováni vítězové a večer se konala taneční zábava. U Englischů se v roce 1896 též uskutečnilo velké shromáždění cyklistických klubů severomoravské oblasti. A v roce 1897 zde proběhla část slavnosti u příležitosti svěcení spolkového praporu a hlavně otevření nové cyklistické dráhy (dnes prostor mezi hotelem Clarion a prodejnou Albert).

K dalším spolkům, které v restauraci u Englischů často mívaly své schůze, patřila ženská sekce Prvního olomouckého spolku vojenských vysloužilců (I. Olmützer Militär-Veteranenverein), Klub holičů (Friseurklub) nebo Svaz německé severní Moravy (Bund der deutschen Nordmährens).

Všechny zde uvedené spolky a organizace nám jasně naznačují, že se na přelomu 19. a 20. století v Englischově restauraci a později v Karvinské pivnici scházeli především němečtí středostavovští obyvatelé Olomouce a Nové Ulice. Občas se v německých novinách setkáme s tím, že Karvinská pivnice byla považována za „německý hostinec“ („deutsche Gastwirtschaft“). Snad k tomu přispěla i skutečnost, že majitel karvinského pivovaru a nájemce zdejší restaurace Heinrich hrabě Larisch-Mönnich patřil k předním německým podnikatelům a politikům monarchie.

Roku 1908 se však situace zásadně mění. Tehdy opět došlo, jako již po mnohokrát, ke změně nájemce Englischovy restaurace. Hrabě Larisch-Mönnich se rozhodl pronajmout svou koncesi Hanácko-rolnickému pivovaru v Těšeticích, a. s. Reklama z ledna 1908 inzerovala nově otevřenou Těšeticickou restauraci (později nazývanou Těšeticickou pivnicí) následujícím textem: „Bývalá Karvinská nyní Těšeticická restaurace na Úřední Čtvrti v Olomouci (Englišův dům) zadává na masopust ku zábavám tamní velký elegantní sál. Pivo výtečné, restaurační místnosti útulné.“

Tato akciová společnost vznikla v roce 1898 jako sdružení obcí z Těšetic. Zejména tyto podniky vlastněné českými samosprávami a záložnami měly velký politický význam v soutěži s moravskými Němci. Přestože české etnikum tvořilo před 1. světovou válkou skoro dvě třetiny obyvatel Moravy, díky tehdejšímu

volebnímu systému, kde voliči odvádějící vyšší daně disponovali silnějším hlasem, než jejich finančně slabší sousedé, měli Češi menší politický vliv, než bohatší německá menšina. Proto byla podpora českých podnikatelů a podniků také otázkou politickou. Zjednodušeně řečeno, čím víc byli Češi a české firmy bohatší a prosperovaly, tím víc rostla politická síla českého národa. Z těchto důvodů bývaly podnikatelské aktivity Čechů vnímány německou minoritou jako snahy usilující o omezení jejich politické moci.

Možná proto byla tak běžná věc jako změna nájemce Englischovy restaurace hodnocena některými německými novináři zásadně negativně. Německý deník *Mährisches Tagblatt* psal, že v důsledku propachtování Englischovy restaurace těšetickému pivovaru ztratili místní Němci další hostinec, kde mohly německé spolky pořádat své sešlosti a obával se navíc, že nový nájemce bude ztrpčovat život zdejšími Němcům obdobně jak to činí sousední český hostinec U města Prahy. V reakci na to české noviny *Našinec* uveřejnily pouze lakonickou, o to však výstižnou zprávu: „*Karvinskou pivnici pronajal od 1. ledna 1908 těšetický pivovar. Tím opět přibyl v Olomouci nový český hostinský podnik*“.

A skutečně, po převzetí Englischovy restaurace těšetickým pivovarem zcela opadl zájem německých spolků o tento podnik. Na druhou stranu sledujeme od roku 1908 zvýšený zájem českých organizací, i když nemůžeme říct, že by se doposud české spolky zdejšímu místu vyhýbaly. Například během roku 1904 zde proběhly dva sportovní závody Českého athletického klubu. Zdá se však, že Češi spíše preferovali jiné novoulické hostince, jako třeba U zlaté koule nebo U města Prahy. V těchto místech se však převážně scházely politické a kulturní spolky z měšťanského prostředí maloživnostníků, maloobchodníků a inteligence (úředníků, učitelů, právníků, duchovních atd.). Potvrzují to slova hostinského U města Prahy z jedné žádosti, kde uváděl, že v tomto podniku na rozdíl od Těšetické pivnice „*soustředěny jsou spolky středních vrstev*“.

Od 60. let ovšem v českých zemích pozvolna vznikala vůči těmto dosavadním představitelům českého národa opozice z řad dělnictva, která byla organizována jednak v jednotlivých odborových sdruženích, jednak v politických stranách jak například v Sociálně demokratické straně československé v Rakousku (zal. 1878, její nástupnickou organizací je současná ČSSD). V roce 1872 vznikl Slovanský dělnický spolek, jenž patřil k vůbec prvním dělnickým spolkům v Olomouci, a jeho činnost byla nepolitická a zaměřoval se na sociální osvětu svých členů. K největšímu rozmachu českých dělnických organizací v Olomouci došlo v prvním desetiletí 20. století, kdy jich vznikla víc než desítka. Převážná část z nich byla místními pobočkami větších svazů s působností v českých zemích.

Od roku 1908 se v Těšetické pivnici odehrávaly schůze zdejších českých dělnických spolků. Kupříkladu hned v březnu téhož roku zde proběhla manifestační schůze, na jejímž programu byly tyto body: „*Nedělní a sváteční klid; Zkrácení doby pracovní*“. Dělnická tělovýchovná jednota (DTJ), která se ustavila v roce 1908, využívala tamní dvůr k veřejným cvičením. Dále zde několikrát přednesl svůj projev Rudolf Bechyně (1881 – 1948, viz příloha), významný sociálnědemokratický politik a novinář. Původně byl zaměstnán jako strojní zámečnický, ale později se vypracoval ve schopného publicistu a politika. V této době byl redaktorem prostějovského Hlasu lidu a od roku 1911 se stal poslancem v celostátním parlamentu. Po celou dobu tzv. První republiky byl poslancem a dokonce zasedl v několika vládách jako ministr. Po okupaci Československa uprchl do Anglie, kde se aktivně zapojil do odboje.

Popularita zdejšího výčepu, jenž se stal místem hojných manifestací, přednášek a táborem lidu, vedla nakonec k tomu, že se od roku 1908 v úřední korespondenci a novinových zprávách setkáváme s alternativním

názvem Těšetické pivnice Dělnický dům (Arbeiterheim). Někdy v této době vzniklo Družstvo dělnického domu v Olomouci, které sdružovalo přes 20 odborových dělnických organizací. Tento spolek se v roce 1910 dostal do sporu s německou samosprávou Nové Ulice, která několikrát v Těšetické pivnici nepovolila z důvodu možného rušení nočního klidu v Úřední čtvrti konáním tanečních zábav. Kromě dělníků se proti tomuto jednání samosprávy odvolali taktéž hostinští z Těšetické pivnice a U města Prahy. Nemůžeme přehlédnout, že v pozadí tohoto sporu stála tehdejší animozita mezi německou politickou reprezentací Nové Ulice a dynamicky se rozvíjejícími českými spolky.

Na přelomu první a druhé dekády 20. století si zdejší Těšetickou pivnici vyhlédli i čeští divadelníci. Důvodem bylo to, že česká hospoda na Nové Ulici U města Prahy, kde se tradičně konaly inscenace českých kočovných divadel, byla v roce 1911 koupena německou samosprávou Nové Ulice a podnik byl přejmenován na Stadthof (Městský dvůr). Nový vlastník zásadně nepůjčoval tyto prostory českým spolkům a divadelníkům, proto se začalo uvažovat o tom, že by se novým jevištěm pro české hrané představení stal právě sál Těšetické pivnice. Česká strana z Úřední čtvrti ovšem nedokázala získat v exekuční dražbě Englischův dům, když byla předstihnuta židovskou firmou Salomon Grätzer, která v roce 1910 nemovitost koupila. Změna majitele však naštěstí nevedla jako v případě hostince U města Prahy k vyloučení českého divadla. Grätzerové umožnili ambicióznímu divadelnímu řediteli Bedřichu Jeřábkovi (1883 – 1933) přenést tradici divadelních představení kočovných družin do nových prostor.

Jeřábek svou společnost založil v roce 1909. Předtím působil jako herec a režisér zejména v pražském divadle Uranie. Jeho soubor se především zaměřoval na klasická dramata Williama Shakespeara a Friedricha Schillera a dále na závažnější hry soudobých autorů – Henrika Ibsena, Gerharta Hauptmanna, Maurice Maeterlincka a dalších. Původní české hry společnost uváděla jen málokdy.

Do dějin českého divadla v Olomouci se tento kočovný soubor zapsal svým hostováním, které proběhlo na podzim roku 1911 v Těšetické pivnici, resp. v reprezentačním sále. Bedřich Jeřábek musel ještě před zahájením samotného divadelního provozu upravit zdejší prostory. Změny spočívaly v rozšíření dosavadního jeviště, zavedení elektrického osvětlení a v úpravě hlediště, které mělo po adaptaci kapacitu tři sta míst k sezení, čtyři sta ke stání v přízemí a tři sta ke stání na galerii. Pro návštěvníky z Hodolan, Holice a okolí měly dle domluvy vždy po inscenaci čekat tramvaje. Nejprve byly hrány komedie soudobých českých a zahraničních autorů. Veseloherní představení doplňovala bohatou nabídkou vážnějších dramát autorů L. N. Tolstého, Hermanna Sudermanna a Henrika Ibsena. Ohlasy zdejšího publika na repertoár Jeřábkova ansámblu byly spíše chladné. Mnohá představení se potýkala s nízkou návštěvností a dokonce jedno představení muselo být zrušeno. Dle novinových recenzí byla hlavním důvodem neúspěchu konkurence dalších kočovných společností a také počínající zájem lidí o kinematograf. Dalším problémem byly technicky nevyhovující prostory sálu, hlavně špatná akustika a malé jeviště. Později zde další divadelní soubor už nevystupoval.

Rodina Grätzerů (1910 – 1921)

V čase, kdy se z původně středostavovské Englischovy restaurace pozvolna stávalo centrum olomouckého dělnického hnutí, se její majitelka dostala do finanční tísně. V roce 1908 musela Amálie Englischová prodat dům a hostinec v Michalské ulici Olmützer Sparkasse. Právě u tohoto finančního ústavu si půjčil její zesnulý manžel vysoké peněžní částky na stavbu našeho Domu u parku. Neschopnost dostát svým závazkům vůči olomoucké spořitelně a dalším menším věřitelům vedla nakonec

na podzim 1909 k uvalení exekuční dražby na dům na Nové Ulici. Celkové pohledávky upsané na Dům u parku dosáhly výše cca 97 000 rak. korun. V březnu 1910 ve dražbě získala tuto nemovitost židovská podnikatelská rodina Grätzerů. Přesněji to byla firma s názvem Salomon Grätzer, která za ní vyplatila 104 100 rak. korun.

Zakladatel této firmy Salomon Grätzer (1835 – 1894) se narodil v Jevíčku Davidu a Roze Grätzerům. Na počátku 60. let si vzal za ženu Ernestinu Borg (1840 – 1916) původem z Vídně. V této době už žili novomanželé v Mohelnici, kde se jim narodili synové David Adolf (1862 – 1920), Leopold (1866 – 1942), Heinrich (1873 – ?) a dcery Katarina (1875 – ?) a Jeanette (?). Rodina se někdy před rokem 1885 přestěhovala do Litovle.

Prameny neuvádějí, čím se Salomon živil v 60. a 70. letech. První zmínka v obchodním rejstříku o jeho podnikatelských aktivitách pochází až z poloviny 80. let. Konkrétně v roce 1885 byla u krajského soudu v Olomouci zapsána firma s podnázvem *Salomon Grätzer*, která se specializovala na výrobu papíru a od počátku 20. století i lepenky a dehtu. Papírna a tedy i sídlo firmy bylo v Litovli (dnes průmyslový objekt na Karlovské 967). Ve stejných prostorách později existovala i druhá firma Salomona Grätzera zabývající se výrobou a prodejem vánočních ozdob. Přesnou dobu vzniku neznáme, ale můžeme předpokládat, že vznikla mezi léty 1885 až 1894. V obchodním rejstříku máme první zprávy o této firmě až od roku 1905.

V době kdy firma Salomon Grätzer kupovala Dům u parku, již její zakladatel víc než deset let nežil. Po smrti otce převzali řízení obou podniků jeho synové David Adolf (spolu se svou manželkou Emilií) a Leopold. V roce 1914 došlo k rozdělení majetku mezi těmito bratry. Davidovi zůstala firma na výrobu vánočních ozdob a Leopold si ponechal papírnu v Litovli.

Nejspíš hned po získání této nemovitosti Grätzerové uvažovali o tom, jak využít sklady pod sálem. Problémem však byly malé rozměry podsálí. Z tohoto důvodu přistoupili v roce 1912 k rozšíření dosavadních komerčních prostor. Původním záměrem Grätzerů bylo vybudování rozsáhlého dvouposchodového skladovacího a výrobního objektu, který by rozdělil dvůr na dvě části. Dále mělo dojít k výstavbě jednopatrové obytné budovy v průjezdu do dvora a k adaptaci přízemních prostor, to znamená i restaurace na kanceláře firmy (viz příloha č. 6 – 8). Nakonec bylo od této podoby projektu z neznámých důvodů upuštěno a proběhla jenom poměrně menší úprava skladů ve dvoře a přestavba stávajícího Gartnerova křídla, které bylo rozšířeno směrem do dvora. V suterénu bylo nově zbudováno schodiště do sálu a výčep k obsluze zahrádky ve dvoře. V patře vzniklo plochostropé přísálí. Během roku 1913 se do přízemních prostor pod sálem přesunula výroba vánočních ozdob, která tu zůstala až do roku 1921. Zmíňme dále, jaký byl následující osud obou Salomonových synů.

Nejstarší syn Salomona David Adolf Grätzer se v roce 1887 oženil s Emilií taktéž rozenou Grätzerovou (1869 – 1915). Do roku 1893 žili v Litovli a poté se nejprve přestěhovali do Olomouce a po pěti letech na Novou Ulici do našeho domu. Měli syny Richarda (nar. 1889) a Waltra (nar. 1893), kteří se pak vyučili obchodnické živnosti a po 1. světové válce vykonávali tuto profesi v Olomouci. Richard se později uchytil jako obchodník v Lošticích a Walter odešel za štěstím do Vídně. David kromě toho, že byl od roku 1914 vlastníkem firmy na výrobu vánočních ozdob, založil v roce 1905 v Mohelnici podnik na výrobu lepenky, dehtových výrobků a izolačního materiálu a poblíž Loštic ve Vlčicích filiální papírnu. Těsně před svou smrtí v roce 1920 předal obě firmy svým dvěma synům. V těžkých poválečných letech tyto podniky spíše skomíraly a v roce 1922 na ně byl dokonce uvalen konkurz. V roce 1926 byly obě firmy definitivně vymazány z obchodního rejstříku.

Podnikání Davidova mladšího bratra Leopolda bylo o poznání úspěšnější. V roce 1895 si vzal Kamilu (Camille) Spitzerovou (1873 – 1942) původem z Jevíčka, tedy z rodiště i jeho otce Salomona. Víc než patnáct let žili v domě vedle litovelské papírny. Na Novou Ulici se přestěhovali až po získání Domu u parku v roce 1910. V Litovli se jim narodili dva synové Siegfried (později Vítězslav, 1896 - 1942) a Otto (1903 – 1939) a tři dcery Helena (1897 – ?), Elza (1899 – ?) a Irena (1901 – ?). Poté co v roce 1914 převzal řízení litovelské papírny, se tento podnik úspěšně rozvíjel, což umožnilo Leopoldovi v roce 1920 postavit si moderní vilku na rohu Dvořákové a Žilinské (dnes Žilinského 126/7). Od roku 1935 se stali Leopoldovými veřejnými společníky jeho dva synové Siegfried a Otto.

Po mnichovské krizi a vzniku tzv. druhé republiky byla pozice židovského obyvatelstva v českých zemích čím dál labilnější. Grätzerovi se snažili zachránit svůj rodinný podnik tím, že se na začátku března 1939 jen několik dní před příchodem nacistických vojsk a vyhlášením protektorátu Čechy a Morava snažili prosadit u krajského soudu jako samostatného prokuristu jejich firmy Emila Tylšara. K tomu však nakonec nikdy nedošlo, i když ještě v září 1939 podal Siegfried krajskému soudu připsis, ve kterém žádal o vyřízení této věci. Po příchodu nacistických armád a správy došlo k zavedení velmi přísných protizidovských zákonů, tzv. norimberských.

Během června 1939 byly v protektorátu uplatněny nejprve vůči židovskému majetku. Ten byl vyvlastněn a převeden do rukou nežidovských správců a později prodán novým plnoprávným majitelům, tzv. arizován. Během října 1939 přešla do nucené správy Grätzerova papírna v Litovli a správou majetku byl pověřen nejprve Rudolf Ziegler a později Hugo Patsch. Nakonec v roce 1940 byla papírna prodána Josefu Eisenmaierovi.

Současně s tím došlo i k fyzické perzekuci rodiny Grätzerů, kteří následovali osud dalších několika milionů Židů a jiných obětí nacistické zločiny. V červenci 1942 byl Leopold, jeho žena Kamila a syn Siegfried deportováni do koncentračního tábora v Terezíně, kde byli rozděleni a následně posíláni do různých vyhlazovacích táborů v dnešním Polsku a Bělorusku, kde byli všichni zavražděni. Mladší syn Otto byl deportován z Olomouce už v září 1939 do německého Buchenwaldu, kde jeho stopa končí.

Naštěstí se části rodiny Grätzerů podařilo přežít kataklyzmatické roky války. V roce 1947 žádaly dcery Siegfrieda Grätzera Eva Weinsteinová a nezletilé Anita a Brigita v zastoupení svých poručníků o nacisty zabavený majetek. Po skončení války byla nad papírnu na základě tzv. Benešových dekretů ustavena národní správa. K restituci však v důsledku politických změn po únoru 1948 nikdy nedošlo. V roce 1951 papírna v Litovli definitivně zanikla.

Odboráři (1921 – 2010)

Finanční těžkosti Davida Adolfa Grätzera a jeho synů na začátku 20. let se samozřejmě dotkly i našeho domu. Na nemovitosti byla od března 1921 zapsána půjčka 160 000 Kč od Ústřední záložny rolnické v Olomouci, kterou se nejspíš snažili bratři Grätzerové umociť starší hypotéku od Wiener Bankverein a nesplacené pohledávky za odběr uhlí pro své podniky. Nakonec se v létě 1921 rozhodli vyřešit své finanční problémy prodejem Domu u parku. Eminentní zájem o tuto budovu samozřejmě projevovaly olomoucké dělnické organizace, které, jak jsme již výše ukázali, zde měly před 1. světovou válkou své neformální centrum. V srpnu 1921 došlo mezi firmou S. Grätzer a Svazem kovodělníků v Československé republice k dohodě o koupi této nemovitosti. Prodejní cena činila 470 000 Kč. Na tomto místě si řekněme něco o historii tohoto významného odborového sdružení.

Kovodělnické odborové hnutí patří k jedné z nejstarších odborových organizací v českých zemích. Dělnické podpůrné spolky vznikaly již v 60. letech 19. století, ale teprve zákonem o právu spolčovacím a zákonem koaličním z roku 1867 byl legalizován vznik a další existence těchto sdružení. První kovácké odbory vznikaly přirozeně v centrech strojínského průmyslu v Liberci, Brně a Praze. V 90. letech došlo k seskupování místních spolků do regionálních nebo dokonce celorakouských organizací. V roce 1908 byla založena samostatná česká organizace pod názvem Svaz českých kovodělníků v Rakousku (později Svaz kovodělníků v Československé republice) všeodborově zastřešená Odborovým sdružením československým. To se pozvolna stalo nejsilnější platformou českého a po roce 1918 i československého odborového hnutí. Z kováckého prostředí pocházelo i několik významných prvorepublikových sociálnědemokratických politiků a ministrů.

V době protektorátu došlo k sjednocení všech odborových organizací do jedné. Tato struktura pak kontinuálně přešla do poválečného období, kdy jedinou centrální odborářskou organizací byla Ústřední rada oborů, která byla roku 1946 přetransformována na Revoluční odborové hnutí (ROH) v čele s pozdějším komunistickým prezidentem Antonínem Zápotockým (1884 – 1957). ROH se poté spíše než ochráncem práv pracujících stává poslušným nástrojem KSČ a jejího politického režimu. Teprve na začátku roku 1990 dochází ke zrušení ROH a předání pravomocí i majetku nástupnickým organizacím, které byly nově zastřešeny pod Českomoravskou komorou odborových svazů (od roku 1993). Ke správě majetku jednotlivých odborových sdružení vzniklo v roce 1990 občanské sdružení Majetková, správní a delimitační unie odborových svazů (MSDU OS), které v letech 1990 až 2010 spravovalo i náš Dům u parku.

V Olomouci vznikly kovácké odbory ve srovnání s vyspělejšími českými průmyslovými centry poměrně později. Bylo to zapříčeno hlavně tím, že zde dlouho neexistoval žádný strojírenský závod, což bylo dáno i zdejšími obecnými specifikami. Na jedné straně pevnostní charakter města velmi bránil rozvoji moderního průmyslového podnikání a to vedlo k tomu, že podniky vznikaly spíše v blízkém okolí. Na druhou stranu se v průběhu posledních dekád 19. století Olomouc a jeho okolí stávalo centrem potravinářského průmyslu. Další odvětví zde měla dlouho spíše okrajový význam. To se začalo postupně měnit krátce před 1. světovou válkou, kdy v letech 1907 – 1908 vznikly na lukách za Řepčínem Moravské ocelárny a železárny, které se nejprve specializovaly na kovářskou výrobu vidlí a vozových náprav, později se podnik rozšířil o slévárnu šedé litiny a v roce 1913 o slévárnu oceli. V blízkém sousedství Olomouce, resp. našeho Domu u parku, tak vyrůstal důležitý hutnický podnik, který do roku 1914 zaměstnával přes stovku dělníků. Moravské železárny však nebyly v okolí Olomouce ojedinělým projektem. Skoro ve stejnou dobu vznikla slévárna v Hodolanech (od roku 1947 součást národního podniku Sigma-pumpy). Teprve tento rozvoj strojírenství na Olomoucku vytvořil příznivé podhoubí ke vzniku olomoucké kovodělnické odborové organizace, která se později začlenila do Svazu kovodělníků. Místní kováci měli až do koupě Domu u parku své centrum v Řepčíně.

Svaz kovodělníků v nově nabytém domě umístil kanceláře své vlastní organizace a také dalších odborových sdružení. Bratři Grätzerové se proto v kupní smlouvě zavazovali, že ihned vyklidí tři místnosti s dvěma předsíněmi v přízemí budovy, dále že do ledna 1922 opustí sál v přízemí, jakož i veškeré místnosti v prvním poschodí, zahradu s verandou a nakonec společenský sál. Z toho důvodu se musela z podsálí a přilehlých místností vystěhovat výroba vánočních ozdob firmy S. Grätzer. Přeměna obytných částí na kanceláře byla rovněž umožněna tím, že zde nyní bydlelo výrazně méně nájemníků, než v předválečném období. V únoru 1921 byly podle sčítání lidu v domě pouze tři domácnosti. Bydlel zde dosud Walter Grätzer se svou manželkou,

posluhovačkou a obchodním příručím. Další byt měla v pronájmu vdova Rosa Berntová se svými dcerami. Poslední byt obýval kapitán československé armády Engelbert Balzer se svou ženou a dívka žijící u nich v podnájmu.

Reprezentační sál byl v době 1. republiky nadále využíván k nejrůznějším společenským akcím: plesům, sobotním tanečním večerům, „*odpoledním společenským čajům*“ a silvestrovským veselicím, které zde pořádaly jak německé, tak české spolky. Zdejší prostory si pronajímali nejrůznější taneční mistři pro výuku společenských tanců: např. „*Škola tance*“ baletního mistra Luise Morana Lehkého nebo „*maitrè de danse*“ Beppo Rašín, který v roce 1926 vydal knížku „*Tango: Teorie nejoblíbenějšího a nejpůvodnějšího moderního tance v internacionálním stylu*“. Ve druhé polovině 20. století se zde konaly převážně odborářské konference a školení.

Restaurace v Domě u parku se změnou vlastníků rovněž nezaničila. Svaz kovodělníků obdobně jako předcházející majitelé propachtoval hospodu zdejším hostinským. Nevíme, kdy přesně skončil nájem těšetického pivovaru, avšak roku 1913 se Těšetická pivnice přestěhovala do přízemí domu na rohu dnešní ulice Palackého a Krapkovy (dnes restaurace *U Fleka*). V období 20. – 40. let se v Domě u parku vystříдалo mnoho hostinských: 1918 - 1924 Aloisie Bejczy, 1924 – 1928 Karel Pelíšek, 1928 – 1931 Ottilie Kolaříková, 1931 – 1936 Václav Lintner a 1936 – 1946 Karel Straka (který však svou koncesi dále pronajímal třetí osobě). Posledním živnostníkem, jenž měl hostinec v nájmu, byl v letech 1946 – 1949 Antonín Němec.

Po únoru 1948 ovšem došlo k likvidaci samostatných maloživnostníků, kteří byli buď nuceni vstoupit do komunálních podniků, nebo své živnosti museli kvůli tomu, že s nimi hospodářský plán nepočítal, uzavřít. V důsledku to vedlo k obecnému poklesu řemeslných, obchodních a koncesovaných živností. Tato restrukturalizace se dotkla i restaurace v Domě oborů. Na přelomu roku 1949 a 1950 došlo nejspíš k jejímu uzavření a později v roce 1952 byly prostory kuchyně, výčepu a restaurace adaptovány na klubovnu Krajského klubu techniků a zlepšovatelů. Je to patrné i na plánu z roku 1951 (viz příloha č. 9), kde byly některé zdi restaurace odstraněny a vznikla tak poměrně velká zasedací síň. V přední části restaurace vznikly rovněž kanceláře. Již v roce 1946 zanikla krytá dřevěná zahrádka (viz příloha č. 10 - 11), která se nacházela vedle vjezdu do dvora a na její místo byly postaveny garáže.

Pohostinství v Domě u parku bylo opět obnoveno až na počátku 90. let, ovšem na úplně jiném místě. V roce 1992 došlo k úpravě zadního dvorního traktu (v místech, kde kdysi bývala Valihrachova tiskárna, viz příloha č. 12 – 14) a vznikla zde kavárna a vinárna, kterou provozovali sami odboráři. Roku 1996 byly tyto prostory pronajaty Kamilem Buchtovi, který podnik změnil na pivnici s názvem Pod padákem. V této době na dvoře vyrostla dřevěná stavba s výčepem a venkovním posezením. V roce 2000 se hospoda přejmenovala na Wild West Ranch Restaurant. V témže roce se v jejich prostorách mimo jiné konal olomoucký hudební festival Los Bigbítos, který předtím probíhal na Letním kině. Tato akce však zde na dlouho nezakotvila, poněvadž vedla k stížnostem místních obyvatel na hlasitou hudbu a všeobecný hluk linoucí se ze zahrádky. Později se skomírající restaurace proměnila v bar s výherními automaty. Poté, co v roce 2010 odbory odprodaly celý objekt společnosti

Dům

u parku, s. r. o. a následně započala současná rozsáhlá rekonstrukce dvorního traktu, tato hospoda zanikla.

Kromě restaurace zde od roku 1924 ve skladovacích prostorách navazujících na jednopatrové Gartnerovo dvorní křídlo sídlila knihtiskárna *Linografie*. Tato firma byla v témže roce zapsána u Krajského soudu v Olomouci jako veřejná společnost. Jejími spoluvlastníky byli nejprve Bohumil (někdy též Bohuš)

Valihrach a František Tomeček, oba typografové z Hodolan, později k nim přistoupil Josef Sýkora, strojmistr z Olomouce. Od roku 1932 až do zániku byl jejím jediným vlastníkem Bohumil Valihrach. Podle dochovaných statistik šlo o velmi malou knihtiskárnu zaměřující se na produkci drobných knih, plakátů a tiskovin (viz příloha č. 15). Některá díla z Valihrachovy tiskárny jsou ovšem dodnes bibliofily a sběrateli ex-libris vysoko hodnocena. Jmenujeme jen některé z nich: Píseň písní: velepíseň Šalamounova (1934), Vůl tu a oslík šedivý (1937), Vánoce 1939: B.V.O.F.B (1939), Z Hané (1940), Kosa nabróšená (1947), Prodavač kalendářů a chodec (1948) a Národopisné obrázky z Čech a Moravy: vhodné pro slavnosti pod širým nebem i pro uzavřené místnosti, pro školní a spolkové akademie (1948).

Několik dní po únorových událostech roku 1948 byla nad všemi soukromými olomouckými knihtiskárnami a typografickými podniky zavedena národní správa. Ke konci roku 1950 ukončila svou činnost rovněž i Valihrachova knihtiskárna.

V důsledku sloučení krajů olomouckého a šumperského byla nucena Krajská odborová rada v Olomouci rozšířit své sekretariáty o další místnosti, což postihlo zejména komerční nájemce mající v domě sklady. V roce 1949 byly za tímto účelem do přízemí pod sálem vestavěny příčky s chodbou, které původní halu změnil na nepřehledný sled kanceláří se střední, přímo neosvětlenou chodbu. Rekonstrukci projektovaly Československé stavební závody, závod Prostějov. Změnil se i název. Místo Domu odborů či Dělnický dům se začalo užívat pojmenování Dům odborových služeb. Sídlili zde samozřejmě převážně jednotlivé složky ROH. Kupříkladu v 60. a 70. letech zde mělo své sklady *Kožeďelné družstvo* a dále podle telefonního seznamu z konce 80. let zde byla kancelář ROH - Okresní odborová rada Olomouc (předseda, politicko – organizační úsek, péče o pracující, statistika a informace, hospodářské a finanční oddělení), předseda OVOS – školství, Okresní správa nemocenského pojištění, ochrana a bezpečnost zdraví při práci, OVOS – zemědělství a nakonec Práce ROH – středisko odborového tisku a literatury.

Dům u parku byl v letech 1946 - 1960 spravován KOR v Olomouci a po sloučení olomouckého a ostravského kraje v Severomoravský kraj se sídlem v Ostravě přešlo vedení na KOR v Ostravě. Po likvidaci ROH v roce 1990 přešel majetek na MSDU OS, který ho v roce 2010 kvůli hospodářskému ozdravení odborů prodal společnosti Dům u parku.

Závěr

Tímto se v dějinách našeho domu dostáváme k jeho aktuální současnosti. Jak jsme mohli sledovat, už od počátku byla existence této stavby úzce spjata s rozvojem Olomouce, zejména pak Nové Ulice. Vybudováním Domu u parku téměř doslova počíná urbanistický boom, který proměnil západní předměstí Olomouce k nepoznání. Po obou stranách Čechova a Smetanova parku vyvstaly vily, nájemní domy a veřejné stavby, které odpovídaly tehdejší představám o zdravém bydlení v moderním městě nejen po architektonické stránce, ale i díky svému urbanistickému řešení. Viděli jsme taktéž, že ve zdech a na zahradě místní restaurace probíhal čilý společenský ruch. Setkávání u dobrého piva, jídla nebo hudby bylo mnohdy propojeno s politickými, sociálními a nacionálními hnutími a otázkami tehdejší doby. Restaurace, pivnice a kavárny se stávaly centrálními místy tehdejšího politického života, kde se mohli „prostí“ občané seznámit se soudobými myšlenkami a názory a také i významnými osobnostmi politiky a kultury regionálního či celostátního významu. Podnik v Domě u parku prošel zajímavým vývojem od německé středostavovské venkovské restaurace k českému dělnickému či odborovému hostinci, což se

podepsalo také na vnímání této stavby. Dělnický charakter, jenž nakonec převážil, tak (ne)úmyslně vytlačil z místní paměti vzpomínky na minulé události a také na osoby, které zde předtím žily. Skromně doufáme, že tento text napomohl osvětlit některá opomenutá místa z dějin Domu u parku.

Seznam nájemců a provozních v restauraci Dům u parku

- 1879 – 1890 Johann Englisch starší
- 1890 – 1892 Emanuel Krejčík
- 1892 – 1893 Johann Englisch starší
- 1893 – 1895 Johann Englisch/Jan Engliš mladší
- 1895 – 1896 Josef Piskoř
- 1896 – 1898 Florián Fleischer
- 1898 – 1900 Karel Strnad
- 1900 – 1902 Jakob Meixner
- 1902 – ??? Johann Englisch/Jan Engliš mladší
- 1906 – 1908 Karvinský pivovar hraběte Larisch-Mönnich
- 1908 – 1913 Hanácko-rolnický pivovar v Těšeticích
- 1913 – 1918 ???
- 1918 – 1924 Aloisie Bejczy
- 1924 – 1928 Karel Pelišek
- 1928 – 1931 Ottilie Kolaříková
- 1931 – 1936 Václav Lintner
- 1936 – 1946 Karel Straka a jeho manželka
- 1946 – 1949 Antonín Němec
- 1992 – 1996 odboráři
- 1996 – 2010 Kamil Buchta

Měna a mzdy

Rakousko – Uhersko 1867 – 1918

Měna: V letech 1857 až 1892 se platilo zlatou rakouskou měnou (Gulden österreichischer Währung, zkr. ö. W.). 1 zlatka měla 100 krejcarů. V roce 1892 (osmileté přechodné období) byla zavedena korunová měna: 1 rakouská koruna se rovnala 100 haléřům. Převodní kurz mezi starou a novou měnou byl 1:2, tj. 1 zlatý=2 koruny. Odtud hovorové označení „pětka“ pro 10 korun.

Mzdy: Nejvíce informací o mzdách máme z období před 1. světovou válkou. V textilním průmyslu byla kolem roku 1900 průměrná mzda 1 koruna denně, ale existovaly také podniky, kde se vyplácelo i 3 koruny denně. Od roku 1906 se mzdy zvýšily a největší část textilních dělníků pobíralo plat mezi 11 až 17 korunami týdně.

Ve stavebnictví se mzdové poměry na počátku 20. století lišili podle oboru a regionu. Např. zedníci v Praze si denně vydělali 3,80 korun a v Českých Budějovicích 3 koruny. Pomocní stavební dělníci, kteří byli zaměstáni v Praze, měli denně 2,60 korun, v Českých Budějovicích 2,20 korun. Další profese: Průměrná denní mzda dělníků v pivovaru 2,20 korun, strojírenských dělníků 4,20 korun nebo obuvnický dělník 3 koruny. Foukač skla si za týden vydělal 60 až 80 korun a hutník 4,15 korun a havíř koruny za směnu. Pro srovnání v roce 1910 stál v Praze 1kg černého žitného chleba 30 halířů.

V zemědělství mladší čeledín za rok vydělal 40 až 80 korun (měl ještě k tomu byt a stravu), děvečka měla až 115 korun, starší čeledín ročně vědělal 165 až 350 korun.

Vyšší mzdy než dělníci měli úředníci: hospodářský správce si měsíčně vydělal 150 korun a kancelista 90 korun.

Republika Československá 1918 – 1939

Průměrná mzda:

1919	horníci	155-600 Kč/měs. dle kategorie práce
	zaměstanci	135-260 Kč/měs.
	zemědělníci	50-90 Kč/měs. + deputát

Válečné škody a Odborový dům

Hlášení KOR o válečných škodách na Odborovém domě z 27. září roku 1946:

„Veškeré škody uvedené v dotazníku, které utrpěla Krajská odborová rada v Olomouci v důsledku mimořádných poměrů, oddůvodňujeme takto:

Dne 18. května 1945 dostala Krajská odborová rada příkaz od Národního výboru (Dr. Řehulka) okamžitě vyklidit dům, ve kterém má své kancelářské místnosti pro Rudou armádu. Obsazení domu a všech místností stalo se s takovým urychlením, že nebylo možno z kanceláří odnésti věci nebo je zajistiti tak aby nemohly býti poškozeny nebo zcizeny.

Tak se stalo, že nenalezli jsme po opětovném vyklizení domu peněžní hotovost ve stole ved. tajemníka nebo přenosný kufříkový stroj a mnoho jiných drobností, které jsme ani v hlášení škod neuvedli.

Obsazením domu, které trvalo téměř dva měsíce, vznikly pak KOR další značné škody na majetku a to hlavně na inventáři a kancelářském zařízení. Veškeré dvěře, skříně a stoly pokud je pro urychlené vyklizení domu nebylo možno již otevřít, byly pak násilím otevřeny, při čemž vznikly velké škody na nábytku.

Dlouhým ubytováním vojska v kancelářích byly také poškozeny stěny v takové míře, že po odchodu vojsk bylo nutno všechny kanceláře znovu vymalovati.

K rozbití skla a poškození krytiny došlo pak při osvobozovacích bojích o Olomouc.“

Seznam archivní a tištěných pramenů

Státní okresní archiv Olomouc:

- fond Archiv města Nová Ulice (AM Nová Ulice), karton Shromáždění a spolky 1886-1918,
- fond AM Nová Ulice, kart. Kultura 1863-1919.
- fond AM Nová Ulice, kart. Průmysl v obci 1869-1919.
- fond AM Nová Ulice, kart. Tělovýchova a sport 1886-1913.
- fond AM Nová Ulice, kart. Soukromá výstavba 1862-1885.
- fond AM Nová Ulice, kniha Sčítání lidu 1890.
- fond AM Nová Ulice, kn. Sčítání lidu 1900.
- fond AM Nová Ulice, kn. Sčítání lidu 1910.
- fond AM Nová Ulice, kn. Tanzlizenz 1893 – 1896.
- fond AM Nová Ulice, kn. Tanzlizenz 1897 – 1899.

- fond Okresní úřad Litovel (OÚ Litovel), kart. Papírna fy Salomon Grätzer v Litovli a Července 1897 – 1939 (1949).
- fond OÚ Litovel, kn. Sčítání lidu 1880 – Litovel: olomoucké předměstí.
- fond OÚ Litovel, kn. Sčítání lidu 1900 – Litovel: olomoucké předměstí.
- fond Sčítání lidu 1921, kn. Nová Ulice.
- fond Archiv města Olomouc, kn. Sčítání lidu 1880.
- fond Společenstvo hostinských a kavárníků v Olomouci, kn. Matrika členů.

Zemský archiv Opava:

- fond Krajský soud (KS) Olomouc, kart. Knihtiskárna Linografia B. Valihrach.
- fond KS Olomouc, kart. D. Grätzer.
- fond KS Olomouc, kart. Johann Englisch.
- fond KS Olomouc, kart. S. Grätzer.
- fond KS Olomouc, kart. Salomon Grätzer.
- fond Krajská odborová rada (KOR) Olomouc, kart. Budova KOR – nájemní smlouvy 1922 - 1953.
- fond KOR Olomouc, kart. Budova KOR 1940 – 1955.

Stavební odbor Magistrátu města Olomouce, kart. Palackého 75/21.

Tištěné prameny:

- Peyscha, Franz. Orientierungs-Schema der königl. Hauptstadt Olmütz sammt der neuen gassenweisen Nummerirung, mit eine Einleitung. Olmütz, 1877.
- Adress-Buch der königl. Hauptstadt Olmütz und ihrer Vororte. Olmütz 1901.
- Adress-Buch der königl. Hauptstadt Olmütz und ihrer Vororte. Olmütz 1903.
- Adress-Buch der königl. Hauptstadt Olmütz und ihrer Vororte. Olmütz 1905.
- Adress-Buch der königlichen Hauptstadt Olmütz und ihrer Vororte. Olmütz 1907.
- Adressenanzeiger der kgl. Hauptstadt Olmütz der Vororte und der Stadt Neugasse für 1911. Olmütz 1911.
- První český adresář města Olomouce a okresu. Olomouc 1913.
- Adresář vel. Olomouce a okolí. Olomouc 1921.
- Adresář velkého Olomouce a venkovského okresu s plánem Olomouce. Olomouc 1928.
- Adresář velké Olomouce a okolí. Olomouc 1932.
- Adresář velké Olomouce a okresu. Olomouc 1938.

Seznam použité literatury

- Čermák, Miloslav. Olomoucké hospody, zájezdní hostince, hotely, vinárny a kavárny v minulosti. Olomouc 2004.
- Ledvina, Tomáš. Představení českých divadelních společností v Olomouci v letech 1900 – 1918. Magisterská diplomová práce – Univerzita Palackého v Olomouci. Olomouc 2011.
- Mlčák, Leoš. Stavebně historický průzkum dvorní části domu Palackého č. 21/75 v Olomouci. Olomouc 2013.

Nová Ulice: Urbanisticko-historický vývoj olomoucké čtvrti vydaný u příležitosti Slavnosti Černého orla r. 2013. Olomouc 2013.

Nový slovník československých výtvarných umělců. Díl II. L-Ž. Praha 1950.

Prokesch, Nikolas (ed.). Listování: moderní knižní kultura ve sbírkách Muzea umění Olomouc. Olomouc 2009.

Schulz, Jindřich (red.). Dějiny Olomouce. Sv. 1-2. Olomouc 2009.

Tichák, Milan. Vzpomínky na starou Olomouc a její předměstí. Olomouc 2013.

Zatloukal, Pavel (ed.). Slavné vily Olomouckého kraje. Praha 2007.

Seznam internetových zdrojů

<http://noviny.vkol.cz/kramerius/Welcome.do;jsessionid=94715FF8B8B91265E8394939776891C7>

<http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=114&clanek=041111>

<http://www.oskovo.cz/os-kovo/historie-os-kovo>

<http://kehila-olomouc.cz/rs/>

<http://www.geni.com/>

<http://www.holocaust.cz/cz/main>

http://de.wikipedia.org/wiki/Arthur_Sey%C3%9F-Inquart

Příloha 2: Detail s urbanistického plánu Karla Starého.

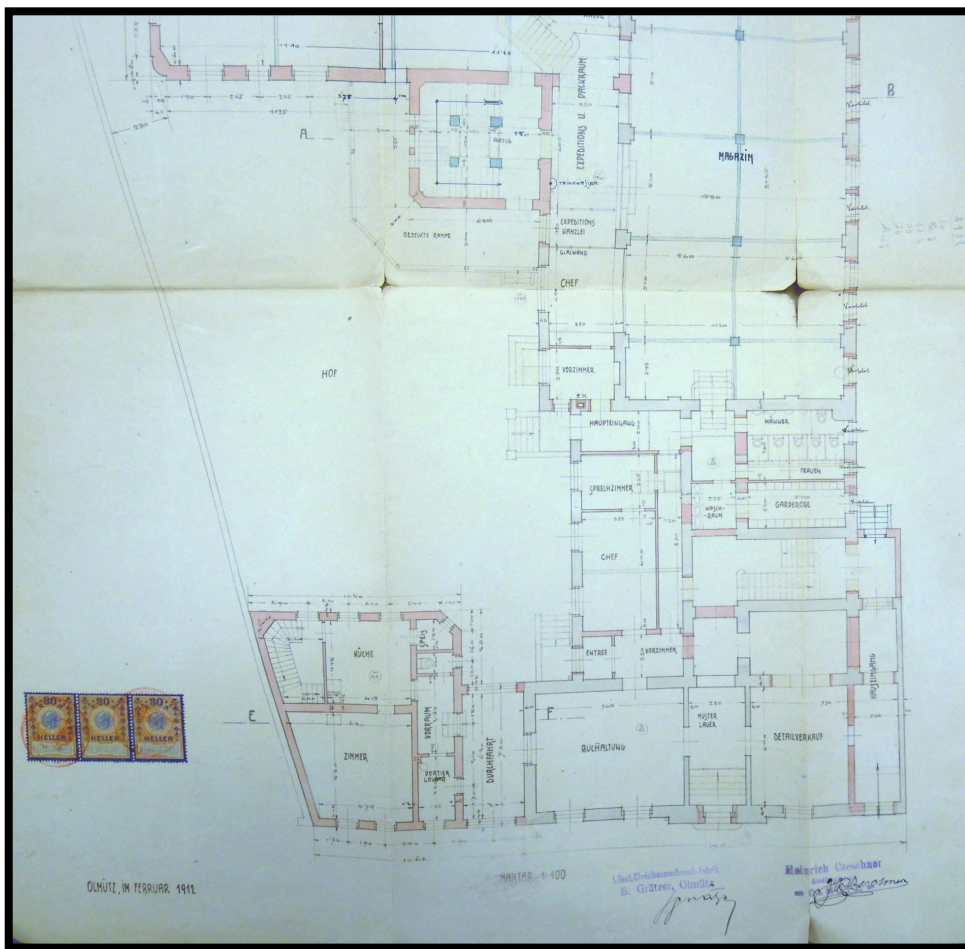
Příloha č. 3: Artur Seyss-Inquart

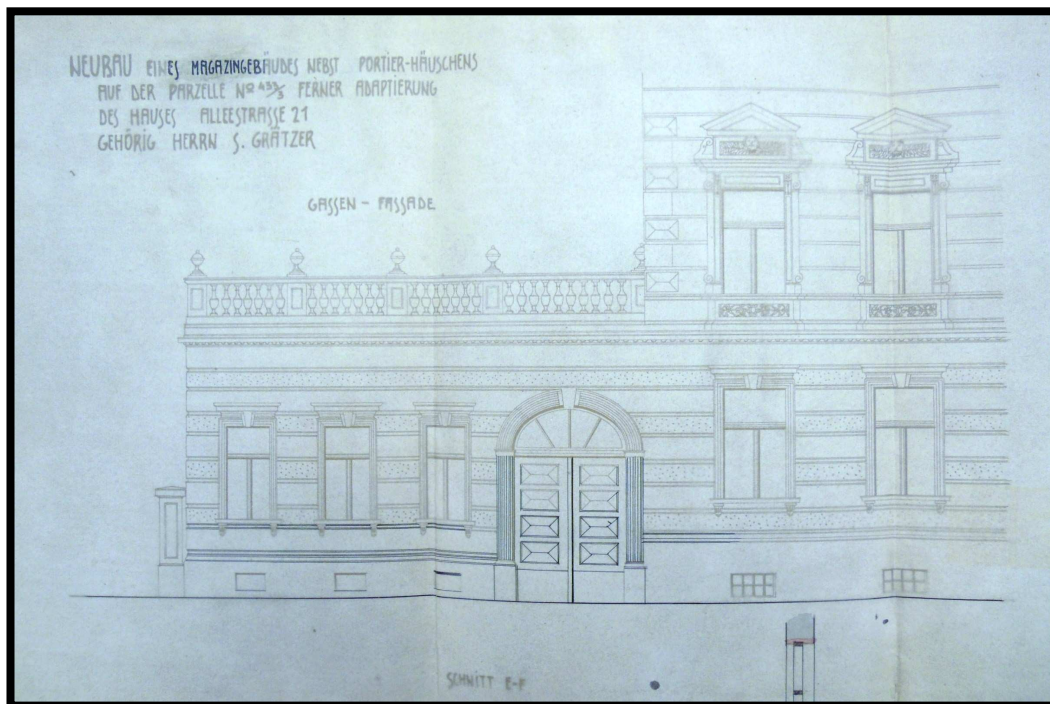
Příloha č. 4: vídeňský komik komika Josef Steidler

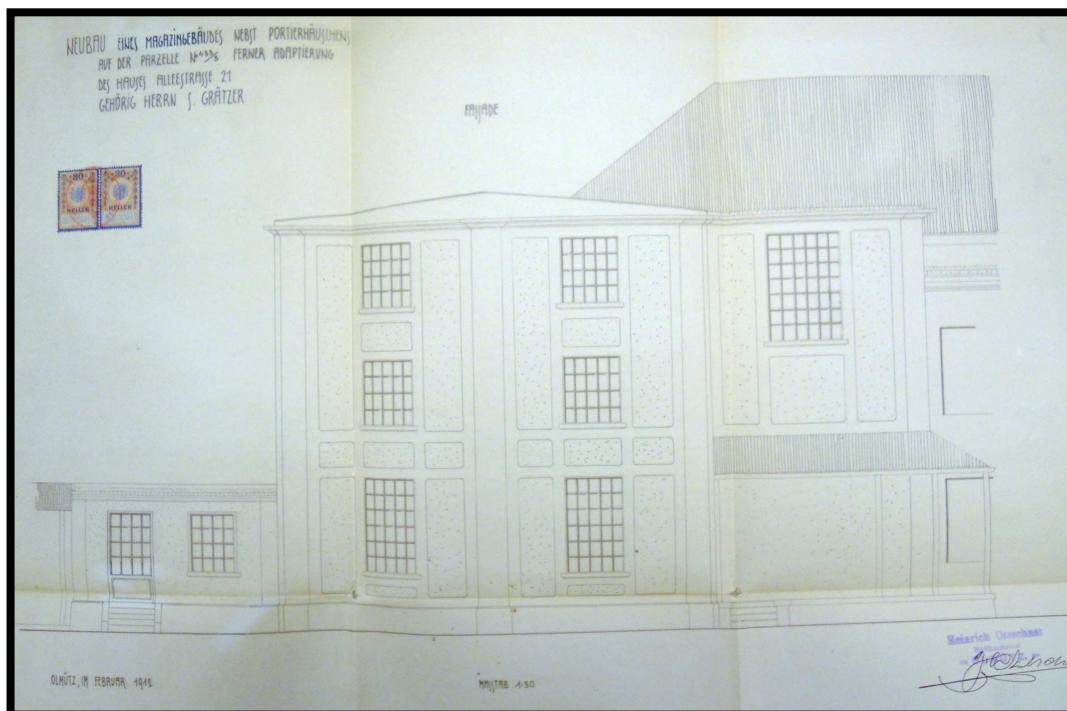
Příloha č. 5: Sociální demokrat Rudolf Bechyně

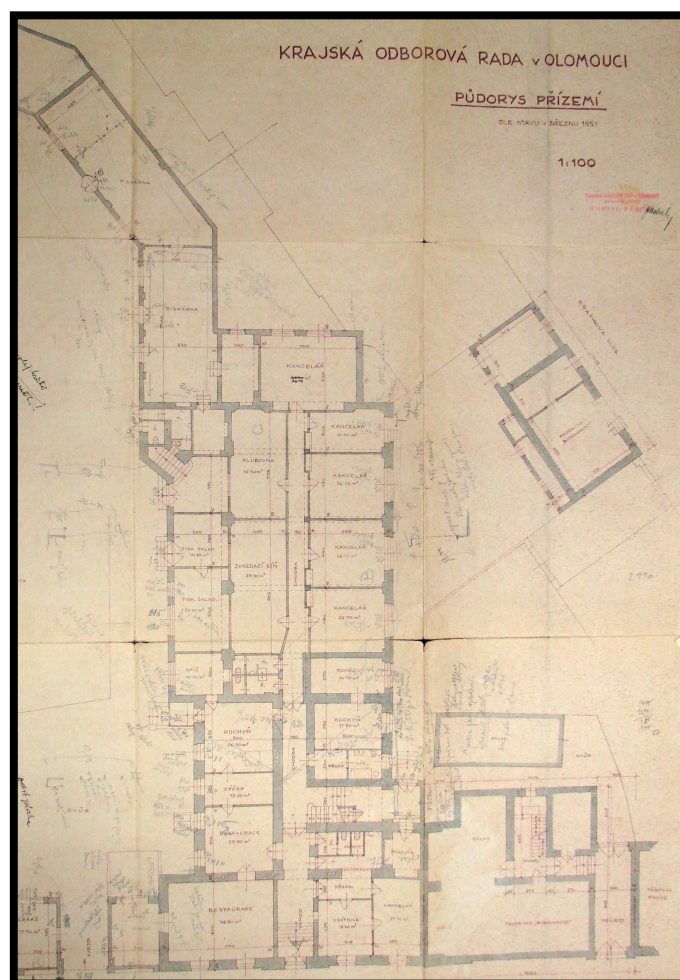
Příloha č. 6: Návrh rozsáhlé přestavby z roku 1912, která nakonec nebyla realizována. Přední část domu od dnešní Palackého ulice – přízemí.

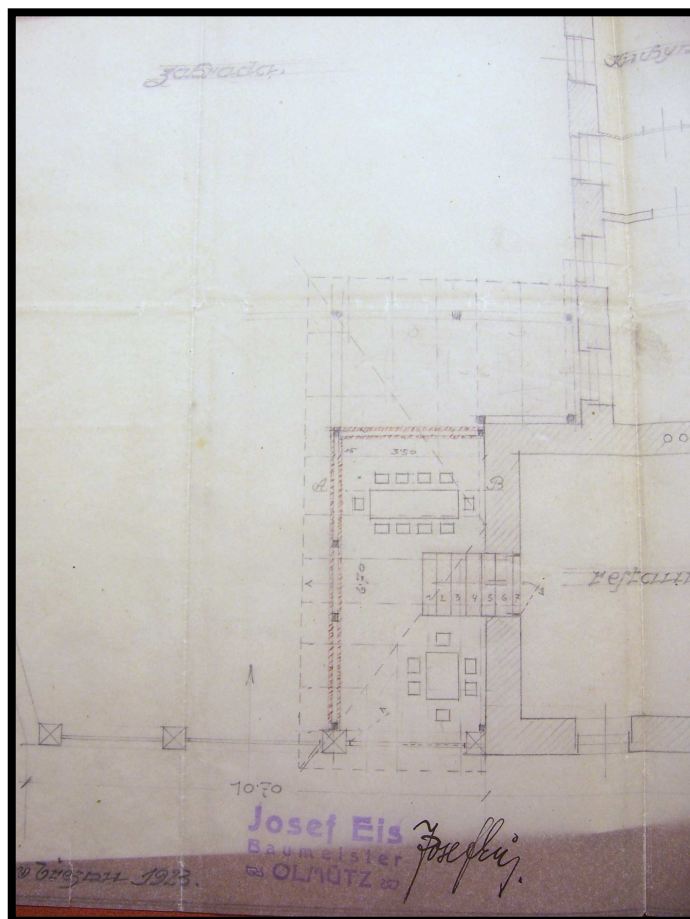
Příloha č. 7: Tentýž projekt – přízemí stavba na místě dnešního vjezdu do dvora.

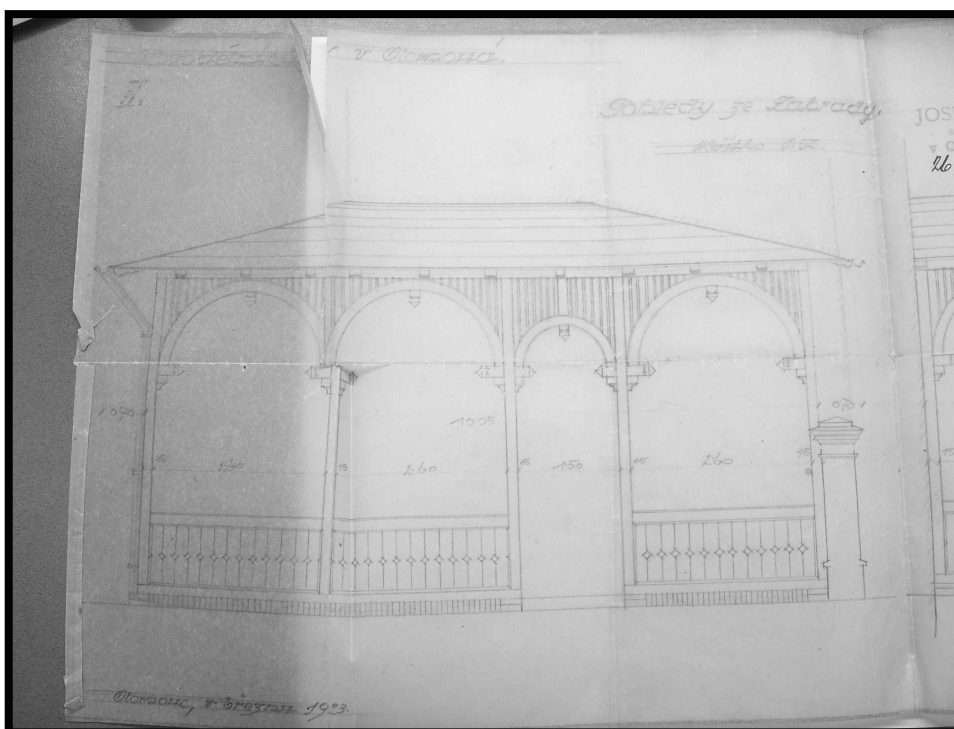
Príloha č. 8: Tentýž projekt – pohled výrobní a skladovací halu od parku, která měla vzniknout ve dvoře.

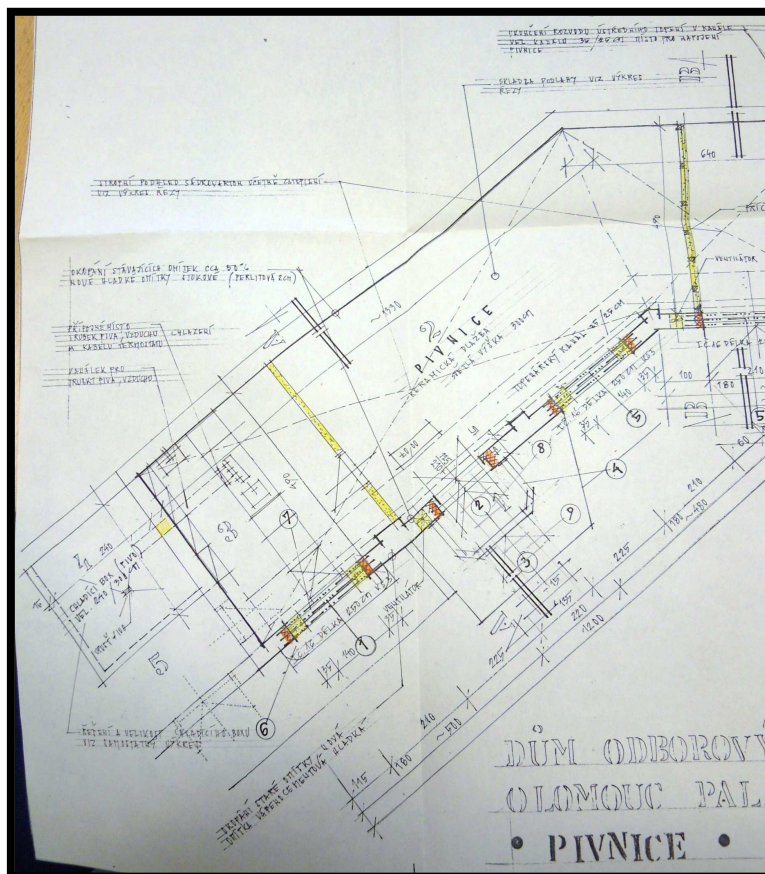
Príloha č. 9: Adaptace přízemních prostor KOR Olomouc z roku 1951.

Příloha č. 10: Zahrádka vedle vjezdu do dvora (podle plánu z roku 1924).

Příloha č. 11: Tatáž zahrádka z pohledu od dvora (podle plánu z roku 1924).

Příloha č. 12: Přestavba skladiště v dvorním traktu v Domě odborových služeb na pivnici z roku 1992.

Příloha č. 13: Zahrádka pivnice v zimě 1999.

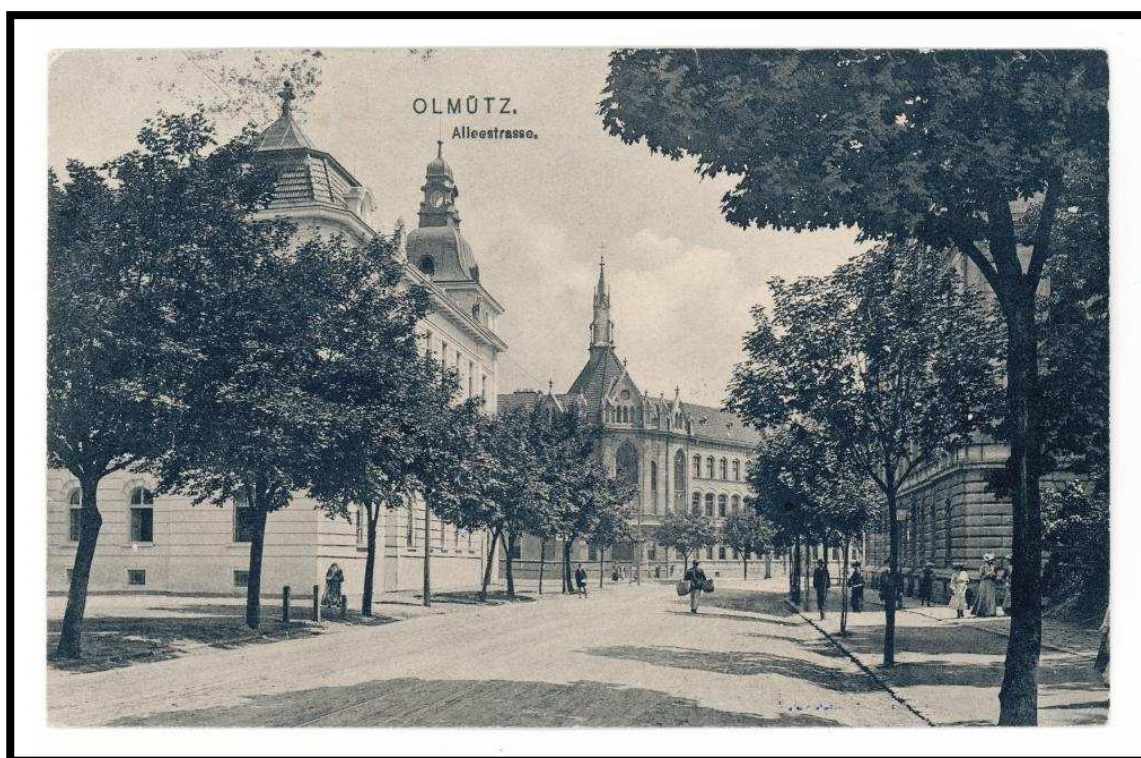
Příloha č. 14: Interiér pivnice z roku 2007.

Příloha č. 15: Valihrachem vytištěných plakát z roku 1946.

Příloha č. 16: Kolorovaná fotografie ulice Stromořadí před rokem 1918, v pozadí Englischův dům.

Příloha č. 16: Ulice Stromořadí kolem roku 1900, v pozadí Pöttingův ústav.